

Länsstyrelsen
Örebro län

Raoul Hjærtström
010-2248467
raoul.h.hjartstrom@lansstyrelsen.se

BESLUT

Datum
2019-12-16

Diarienummer
432-1256-2015

Hallsbergs kommun
694 80 Hallsberg

Byggnadsminnesförklaring av Sörby kvarn, Hallsbergs-Sörby 2:18, Hallsbergs kommun

Beslut

Länsstyrelsen förklarar med stöd av 3 kap. 1 § kulturmiljölagen (1988:950), KML, Sörby kvarn, Hallsbergs-Sörby 2:18, Hallsbergs socken och kommun, för byggnadsminne.

Med stöd av 3 kap. 2 § KML meddelar Länsstyrelsen samtidigt följande *skyddsbestämmelser*.

Byggnadsminnet omfattar den med skraffering markerade byggnaden på bifogade karta.

- Byggnaden får inte rivas eller flyttas
- Ingrepp får inte ske i byggnadens stomme
- Byggnaden får inte till sin exteriör byggas om eller på annat sätt förändras.
- Byggnadens planlösning får inte förändras
- Fast inredning i byggnaden får inte borttagas eller på annat sätt förändras. Till fast inredning räknas bl.a. golv, tak, lister, paneler, dörrar, dörr- och fönsterfoder, eldstäder. Till den fasta inredningen hör också den produktionsutrustning som hör samman med kvarn- och sågdriften
- Vård- och underhållsarbeten ska utföras på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar. Underhållet ska ske med material och metoder som är anpassade till byggnadens kulturhistoriska värde
- Det med heldragen röd linje markerade området får inte ytterligare bebyggas eller på annat sätt förändras. Området ska hållas i ett sådant skick att byggnadsminnets utseende och karaktär inte förvanskas.

Upplysningar:

Länsstyrelsen lämnar råd ifråga om underhållet av byggnadsminnet.

Om det finns särskilda skäl får Länsstyrelsen enligt 3 kap. 14 § KML lämna tillstånd till att byggnadsminnet ändras i strid mot skyddsbestämmelserna.

Enligt 3 kap. 21 § KML gäller beslut enligt 3 kap. 1 § omedelbart.

Beskrivning av ärendet

Fråga om byggnadsminnesförklaring har väckts av Leif Bolling, Askersund.

Sörby kvarn ägs av Hallsbergs kommunen. Kommunen har genom beslut i Kommunstyrelsen, 2019-10-08, godkänt Länsstyrelsens förslag till byggnadsminnesförklaring med tillhörande skyddsbestämmelser.

Historik

Längs våra vattendrag har det genom tiderna funnits en mängd kvarnar som utnyttjat vattenkraften för att driva kvarnhjulen. Sörby kvarn, strax söder om Hallsbergs kyrka, är en av de bäst bevarade vattendrivna kvarnarna i Örebro län. Enligt tillgängliga uppgifter har det funnits kvarnar i Sörby sedan 1700-talet. Den nuvarande Sörby kvarn började byggas år 1855, och verksamheten kom därigenom att koncentreras till den nya kvarnen. Den var sedan i kontinuerligt bruk fram till början av 1960-talet. Den skänktes sedan år 1962 till Hallsbergs Hembygdsförening, av den siste ägaren och mjölnaren Frans Sundqvist. Hallsbergs kommun blev senare ägare till kvarnbyggnaden.

Ursprungligen fanns också ett bostadshus för mjölnaren med tillhörande ekonomibyggnader. Dessa har dock rivits under senare år. Till kvarnen hörde också ett sågverk som låg omedelbart norr om kvarnbyggnaden. Sågverket drevs också av vattenkraft, och resterna av sågverket finns idag i tillbyggnaden på den norra fasaden.

Kvarnbyggnaden är uppförd i två våningar, den har ett tegeltäckt sadeltak och putsade fasader i en ljus grå kulör. Hjulhuset på västra gaveln har en träkonstruktion med rödfärgade fasader av slät träpanel. Byggnaden är uppförd i gjutsteknik. Det innebär att väggarna byggts av sten och kalkbruk som gjutits i en träform. Kvarnen drevs av ett vattenhjul som finns bevarat. Vattenhjulet är ett överfallshjul, vilket innebär att vattnet föll över hjulet, och på så vis satte det i rörelse. Vattnet fördes fram till hjulet via en tub från kvarndammen. Dammen som försåg vattenhjulet med vatten ligger kvar. Tuben som förde vattnet till vattenhjulet är inte bevarad, med undantag av själva inloppet i kvarnbyggnaden.

Kvarnens fasta inredning och den tekniska utrustningen för kvarndriften är idag helt intakt. Kvarnen har utrustning för att driva tre par kvarnstenar, här finns också utrustning som siktar och grynverk. I den undre våningen finns mekaniken i gjutjärn och trä som vidarebefordrar kraften från vattenhjulet till kvarnhjulen och annan utrustning i kvarnen. Kugghjulen av gjutjärn är tillverkade av välkända Brevens Bruk.

I kvarnbyggnaden finns också många lösa inventarier med anknytning till kvarndriften bevarade. Här finns också en snickeriverkstad med en stor mängd snickeriredskap och andra verktyg, som krävdes för att underhålla kvarnen med dess mångfald av teknisk utrustning. I samband med att kvarnbyggnaden överläts år 1962, så upprättade Frans Sundqvist en komplett förteckning över alla föremål som då tillhörde kvarnen.

Kvarnen användes främst för att mala spannmål till foder, så kallat kraftfoder, men har också utrustning för att mala mjöl till hushållsändamål. Sörby kvarn var en tullkvarn. De som lämnade spannmål för malning fick ersätta mjölnaren med en del av den spannmål som skulle malas, som då kallades tullmald.

Motivering till beslutet

Kvarnar som Sörby kvarn spelade en avgörande roll i den mer småskaliga och diversifierade jordbruksdrift som var vanlig ända fram till 1960-talet, den tid då kvarnens verksamhet avstannade. Djurhushållning och mjölkproduktion var då en självklar del av jordbruket, och det kraftfoder som producerades i kvarnen var en bärande del av utfodringen. Sörby kvarn dokumenterar därför en viktig del av den tidigare lantushållningen i landet, såväl regionalt som nationellt.

Det har funnits en stor mängd vattendrivna kvarnar längs vattendragen i vårt land. De flesta har av olika skäl försvunnit, några finns bevarade i varierande skick, en del har byggts om till nya funktioner.

Det finns idag få kvarnar som bevarats i sin helhet, där såväl byggnaden som den tekniska utrustningen för kvarndriften är intakt. Sörby kvarn är ett sådant exempel, och den är en av de bäst bevarade kvarnarna av sin typ i Örebro län. Den står idag – i allt väsentligt – i samma skick som när den lämnades av den siste mjölnaren, Frans Sundqvist, i början av 1960-talet.

Mot bakgrund härav finner Länsstyrelsen att Sörby kvarn väl fyller kraven i 3 kap. 1 § KML – ”synnerligen högt kulturhistoriskt värde” – och får förklaras för byggnadsminne.

Länsstyrelsen beslutar därför att förklara Sörby kvarn som byggnadsminne och meddelar samtidigt erforderliga skyddsbestämmelser.

Bestämmelser som beslutet grundas på

Av 3 kap. 1 § KML framgår bl.a. att en byggnad som har ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde får förklaras för byggnadsminne av länsstyrelsen.

Enligt 3 kap. 2 § 1 st KML ska länsstyrelsen, när en byggnad förklaras för byggnadsminne, genom skyddsbestämmelser ange på vilket sätt byggnaden ska vårdas och underhållas samt i vilka avseenden den inte får ändras.

Enligt 3 kap. 2 § 2 st KML får föreskrifterna också innehålla bestämmelser om att ett område kring byggnaden ska hållas i sådant skick att byggnadsminnets utseende och karaktär inte förvanskas.

Information

Du kan överklaga beslutet

Se bilaga med överklagandehänvisning.

De som medverkat i beslutet

Beslutet har fattats av landshövding Maria Larsson med Raoul Hjærtström som fördragande. I den slutliga handläggningen har också Länsjurist Jenny Gånge medverkat.

Denna handling har godkänts digitalt och saknar därför namnunderskrift.

Så här hanterar vi dina personuppgifter

Information om hur vi hanterar dessa hittar du på www.lansstyrelsen.se/data-skydd.

Kopia till

Riksantikvarieämbetet
Lantmäterimyndigheten
Örebro Läns Museum
Leif Bolling